

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Wie niet werkt...?

Vennevertloo, M.

Citation

Vennevertloo, M. (2006). Wie niet werkt..? *Bestuurskundige Berichten*, 21(3), 10-11. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3211497>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3211497>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Wie niet werkt...?

door Marieke Vennevertloo

Is het rechtvaardig dat iemand met een universitaire opleiding veel meer verdient dan iemand met slechts een VMBO-diploma? Of is het rechtvaardig dat iemand toevallig heel goed kan voetballen en met dat talent miljonair kan worden? Je zou de vraag ook om kunnen draaien: is het onrechtvaardig dat iemand met een chronische ziekte arm is, omdat hij niet kan werken? De laatste vraag zullen veel mensen intuïtief met 'ja' beantwoorden, omdat 'hij er toch niks aan kan doen dat hij ziek is'. Over de eerste twee vragen zal waarschijnlijk langer gediscussieerd worden.

Uit deze vragen komt wel naar voren dat mensen worden geboren met verschillende talenten en gebreken. Hoe ga je als overheid om met deze verschillen tussen mensen? Dien je er als overheid zorg voor te dragen dat mensen niet beneden een bestaansminimum komen, of is dat de eigen verantwoordelijkheid van mensen? En wat doe je met mensen die wel kunnen werken, maar het gewoon niet willen? Kortom: wat zijn de vereisten voor een rechtvaardige samenleving?

“Wat zijn de vereisten voor een rechtvaardige samenleving?”

Om deze vragen te kunnen beantwoorden zal ik allereerst de ideeën Rawls en Nozick met elkaar vergelijken, omdat zij heel verschillende ideeën hadden over dit vraagstuk. Aan de hand van de denkbeelden van deze twee filosofen zal ik vervolgens een antwoord proberen te formuleren op de vragen.

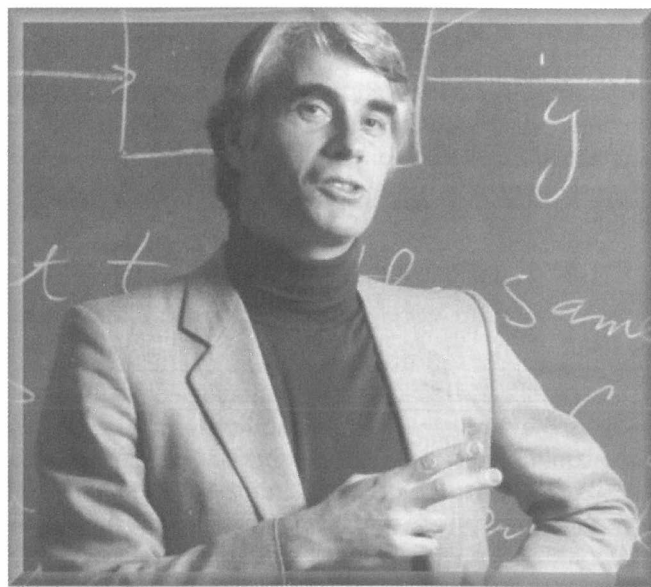
In Rawls' *A Theory of Justice* (1971) is rechtvaardigheid het centrale uitgangspunt. Mensen zijn volgens hem zelf verantwoordelijk voor de keuzes die zij maken in hun leven. Echter, om je leven in te kunnen richten zoals jij dat wilt, heb je bepaalde primaire goederen nodig. Het probleem is echter dat deze primaire goederen schaars zijn. Voor een rechtvaardige verdeling maakt Rawls gebruik van het *difference principle*. Dit principe houdt in dat de hogere verwachtingen van de beter gesitueerden enkel en alleen gerechtvaardigd zijn als ze in dienst staan van een systeem dat de verwachtingen van de verwachtingen van de minder gesitueerden van de samenleving verbeteren. Het uitgangspunt hierbij is een raamwerk van instituties op basis van gelijke vrijheid en gelijke kansen. Dit klinkt nogal vaag, maar wat Rawls bedoelt is dat de keuzes die mensen maken in het leven niet bepaald moeten worden door verschillen in sociale omstandigheden waar mensen niets aan kunnen doen, en door aangeboren verschillen.

Hiermee is echter nog niet de vraag beantwoord hoe de rechtvaardige verdeling tot stand komt. De theorie van Rawls is een sociaal contract-theorie. Net als bij andere sociaal contract-theorieën gaat hij uit van een oorspronkelijke situatie, waarin de samenleving van de grond af wordt opgebouwd. Mensen zijn in deze oorspronkelijke situatie rationeel en rechtvaardig, maar zijn verscholen achter een *veil of ignorance*. Zij zijn niet op de hoogte van hun geslacht, hun sociale status, hun talenten, kortom: van hun natuurlijke begaafdheden. In

dezesituatie, aldus Rawls, kiezen mensen dan voor beginselen die voor iedereen gelijke kansen garanderen, en daarmee een rechtvaardige verdeling van primaire goederen.

Het sociaal contract is echter geen eindpunt in de theorie van Rawls. De uitkomsten van het experiment kunnen worden vastgelegd in maatschappelijke instituties. Mensen kunnen niet gedwongen zich te houden aan het sociaal contract door middel van deze instituties, maar ze maken de verdeling van primaire goederen wel eenvoudiger. Het van belang in het oog te houden dat het sociaal contract geen daadwerkelijk bestaand contract is, maar een *hypothetisch* contract, een manier van denken om tot een rechtvaardige verdeling te komen. Mensen zijn dan zelf in staat om keuzes te maken, en daarmee zelf de verantwoordelijkheid te dragen voor hun keuzes.

Het antwoord op *A Theory of Justice* kwam van Nozick, die in *Anarchy, State and Utopia* (1974) pleit voor absolute vrijheid van het individu. Iedereen moet volledig vrij zijn om te doen of te laten wat hij wil, zolang de persoon of het eigendom van iemand anders niet met geweld worden aangetast. Een herverdeling van primaire goederen, zoals Rawls voorstelt, is absoluut onmogelijk in het geval van Nozick. Een persoon heeft de absolute zelfbeschikking over zijn eigen lichaam en het recht om eigendom te verwerven door gebruik te maken van de capaciteiten van het eigen lichaam.

Robert Nozick

In de inleiding heb ik me al afgevraagd of het rechtvaardig is dat iemand die toevallig goed kan voetballen, ontzettend veel geld kan verdienen. Iemand die wel graag voetballt, maar nou eenmaal minder talent heeft, zal nooit zoveel geld kunnen verdienen met voetballen. Nozick zelf geeft het voorbeeld van Wilt Chamberlain, een beroemde en vooral rijke basketbalspeler in de jaren zestig. De rijkdom van Chamberlain is volkomen gerechtvaardigd, aldus Nozick, omdat zijn basketbaltalent zijn eigendom is, en dat zijn spel zijn manier is om eigendom (geld) te verwerven. Nozick voegt daar nog aan toe dat zijn fans vrijwillig geld betalen om hem te zien spelen.

De uitkomst, dat wil in dit geval zeggen de rijkdom van Chamberlain, is rechtvaardig omdat de manier waarop de rijkdom tot stand is gekomen rechtvaardig is: *whatever arises from a just situation is at itself just*. Dit is een essentieel verschil met Rawls: voor Rawls wordt rechtvaardigheid bepaald door toetsing aan het vooraf gestelde kansengelijkheidsprincipe, en niet door de manier waarop rechtvaardigheid tot stand komt.

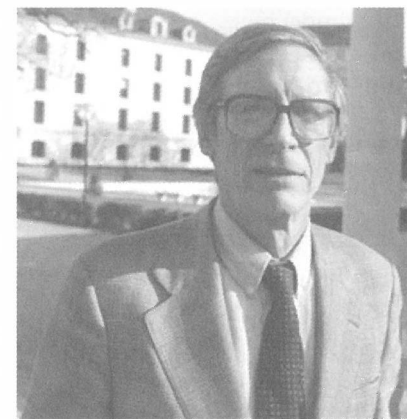
Uit de absolute vrijheid van het individu vloeit voort dat de handelingen van mensen onderling gebaseerd moeten zijn op vrijwilligheid. Elke regulering van de overheid die niet gericht is op bescherming van persoon en eigendom, is een ongeoorloofde inbreuk op de vrijheid van mensen. Dit maakt het heffen van belastingen bijvoorbeeld vrijwel onmogelijk, omdat hiermee het eigendom van iemand anders met geweld wordt aangetast. Belastingen worden immers niet vrijwillig afgestaan.

Zowel de theorie van Rawls als die van Nozick roepen een aantal vragen op. Rawls idee van kansengelijkheid zal waarschijnlijk ondersteund worden door de zwakkeren in de samenleving, want zij zullen er per definitie op vooruit gaan. Mensen hebben geen automatisch recht op vruchtgebruik van hun bovenmatige talenten. Dat lijkt een rechtvaardig principe, maar waarom hebben de zwakkeren dan wel recht op dat vruchtgebruik? Getalenteerde mensen worden op die manier 'slaaf van hun eigen talent'. Nozick geeft in zijn theorie een oplossing voor dit probleem.

Daarnaast beperkt Rawls zich tot sociale en economische gelijkheid. Zijn theorie is gericht op herverdeling van de aanwezige primaire goederen, maar houdt geen rekening met de afwezigheid van primaire goederen. Hij is daarmee niet trouw aan zijn eigen intuïtieve kansengelijkheid. Dit gemis is overigens wel verklaarbaar: natuurlijke primaire goederen, zoals gezondheid, zijn immers niet te herverdelen. Een ander kritiekpunt op Rawls is dat hij onvoldoende aandacht heeft voor eigen verantwoordelijkheid. Zijn toepassing van kansengelijkheid is ongevoelig voor

individuele omstandigheden, primaire goederen worden altijd herverdeeld. Dit wringt enigszins met de opvatting dat de herverdeling van primaire goederen moet ervoor zorgen dat mensen hun eigen leven gaan regisseren.

De voornaamste kritiek op Nozick is dat ook hij te weinig rekening houdt met de afwezigheid van eigendom. Hoewel veel mensen zich kunnen vinden in het idee dat je eigenaar bent van je lichaam en arbeid, wordt ook hier geen oplossing gegeven voor de afwezigheid van talenten, zoals een handicap. Dit gegeven stuit veel mensen moreel gezien tegen de borst.

John Rawls

Het is al met al beslist niet eenvoudig om een antwoord te formuleren op de vragen die ik heb gesteld in de inleiding. Rawls en Nozick hebben ieder heel verschillende ideeën over het fenomeen 'rechtvaardige samenleving'. Het belangrijkste verschil zit in de uitgangspunten. Voor Rawls is dat gelijkheid, en voor Nozick vrijheid. Dit verschil maakt het al lastig om uitspraken te kunnen doen over de rechtvaardige samenleving, omdat het er maar net vanaf hangt welk principe je belangrijker vindt. Hoewel er weinig valt aan te merken op de argumentatie van Nozick, blijft het op

grond van Rawls' argumentatie onverklaarbaar waarom iemand bevoorrecht is door zijn geboorte. Wie de pech heeft in een lage sociale klasse of in slechte gezondheid geboren te worden, mag daarvoor niet gestraft worden, aldus Rawls. Dit komt overeen met de reactie van de mensen op de zieke die arm is in de inleiding. De reactie is gebaseerd op een gevoel van mensen, maar dat betekent niet dat rechtvaardigheid louter gebaseerd is op emotie. Rawls geeft namelijk een rationele argumentatie.

Desalniettemin is het voor een samenleving van belang dat er enigszins overeenstemming bestaat over rechtvaardigheid. Er moet immers samen geleefd worden, en dat gaat beter als er enige overeenstemming bestaat over het rechtvaardigheidsprincipe.

Geraadpleegde literatuur

Eigen aantekeningen en opdrachten van de collegereeks Hedendaagse politieke filosofie 2005-2006. Docent: B.J.E. Verbeek, faculteit Wijsbegeerte van de Universiteit Leiden.

Nozick, R. (1974), *Anarchy, State and Utopia*. Blackwell Publishers.

Rawls, J. (1971), *A Theory of Justice*. Cambridge Massachusetts: The Belknap Press Of Harvard University Press.

“Er moet immers samen geleefd worden, en dat gaat beter als er enige overeenstemming bestaat over het rechtvaardigheidsprincipe.”